

УДК 061.21:323.383

Андрущенко Т. В.*Доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політико-психологічних проблем суспільного розвитку НПУ імені М. П. Драгоманова*

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДО ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ

Стаття присвячена актуальній темі політичної соціалізації, що виступає фундаментом особистісного становлення людини у соціальному та політичному вимірах, є складовою її психологічної адаптації до політичної пропаганди та реклами, особливо в умовах динамічно змінних політичних процесів як у світі, так і в Україні; за визначенням автора, соціалізація особистості є фундаментом, соціокультурним підґрунтям для політичної адаптації людини, яка в свою чергу дозволяє їй свідомо та психологічно впевнено й у відповідності до обставин, відповідати на виклики пропагандистсько-маніпулятивного плану, якими сповнене сучасне цивілізаційно-інформаційне середовище.

Ключові слова: людина, соціалізація, культура, освіта, виховання, політика.

Сучасна людина постійно перебуває під тиском зовнішніх психологічно-пропагандистських впливів, які є продуктом новітньої цивілізаційної інформаційно-політичної матриці. Відтак звернення до проблеми політичної соціалізації особистості як складової її психологічної адаптації до політичної пропаганди та реклами особливо актуальне, особливо в умовах динамічно змінних політичних процесів як у світі, так і в Україні.

Соціалізація особистості відбувається в процесі виховання, навчання, під дією реклами і пропаганди, а також як результат наслідування та засвоєння зразків поведінки, установок, цінностей навичок і вмій, які дозволяють людині ефективно реалізувати себе в соціумі.

Політична соціалізація є фундаментом особистісного становлення людини у соціальному та політичному вимірах. Політична соціалізація має безперервний характер, позаяк політичні цінності, традиції, моделі поведінки засвоюються людиною перманентно. Зміст поняття політична

соціалізація охоплює сфери політичної культури, свідомості, поведінки, політичної активності та життєдіяльності людини, її активної взаємодії з політичною системою та інституціями. Отже, політична соціалізація виступає основою формування політичної культури особистості.

Аби стати активним суб'єктом суспільного функціонування людина, особливо в молодому віці, має активно адаптуватися до вимог та ціннісно-смыслових настанов, які адресуються їй з боку соціуму, громади, держави, людства загалом. Традиційними інститутами соціалізації прийнято вважати родину, освітні заклади (школа, коледж, університет), неформальні молодіжні групи, церкву, політичні партії та громадські організації, органи влади, а також засоби масової інформації. (Рис. 1. Інститути політичної соціалізації).

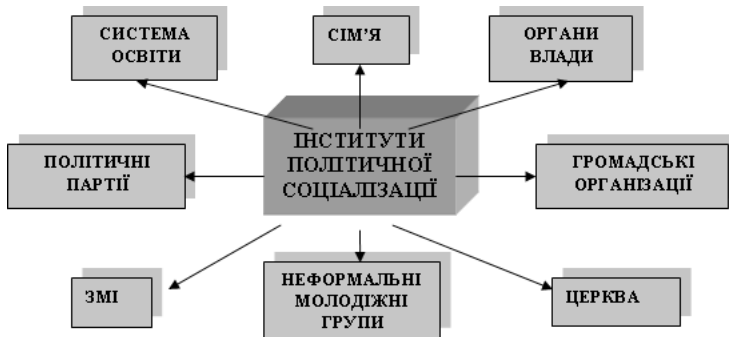

Рисунок 1. Інститути політичної соціалізації

Політичні, соціальні настанови та цінності виступають інтегруючими чинниками життєдіяльності людини в усіх інших сферах суспільного функціонування. «Реальним учасником політичної життєдіяльності людину робить її політична соціалізація як своєрідний процес політичного дозрівання особи, знаходження власного політичного «Я» за рахунок як засвоєння політичного досвіду, практики попередників, так і саморозвитку, самореалізації. Це – двоєдиний і неподільний процес. Політична соціалізація – явище складне і неоднозначне. Тут основними поняттями є соціалізація взагалі, ресоціалізація і власне політична соціалізація» [1, с. 273].

Соціалізація особистості є фундаментом, соціокультурним підґрунтям для політичної соціалізації людини, яка в свою чергу дозволяє їй свідомо та психологічно адаптовано відповідати на ті виклики,

зокрема пропагандистсько-маніпулятивні, якими сповнене сучасне цивілізаційно-інформаційне середовище. (Рис. 2. Політична соціалізація — основа психологічної адаптації до політичної пропаганди).

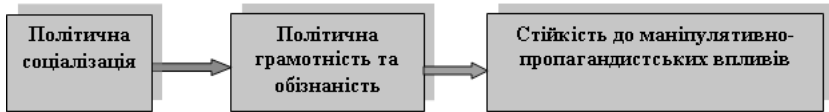

Рисунок 2. Політична соціалізація – основа психологічної адаптації до політичної пропаганди.

Важливою рисою процесу соціалізації є його постійність та неперервність, що забезпечується перманентним знаходженням особистості в певному соціокультурному середовищі, в тому числі політичному. (Рис. 3. Стадії політичної соціалізації).

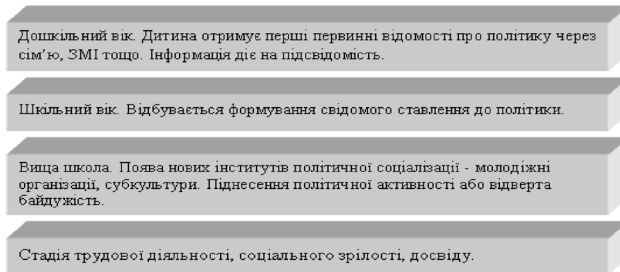

Рисунок 3. Стадії політичної соціалізації.

Специфічні характеристики загальнокультурної соціалізації особистості багато в чому визначають потенціал політичної соціалізації людини як основи її психологічної адаптації до політичної пропаганди. «Соціалізація – це процес включення індивіда в суспільство через засвоєння ним досвіду власного та інших поколінь, закріпленого в культурі. Позаяк людина, її оточення, власне суспільство постійно змінюються, процес соціалізації є безперервним, постійним. При цьому можна акцентувати увагу на тому, що ступінь інтенсивності соціалізації різний. Так, об'єктивно найдинамічніше, найпомітніше процес соціалізації виявляється у людини в підлітковому, молодіжному віці, коли відбувається її фізичний та психологічний розвиток» [1, с. 273–274].

Психологічно-адаптивний потенціал соціалізації значною мірою залежить від різноманітних особистісно-динамічних властивостей людини, на яку здійснюється зовнішній політично-пропагандистський та маніпулятивний вплив, а також яка отримує можливість політично-громадянської просвіти з метою вироблення особистісно-психологічних здібностей адекватного реагування та, у разі необхідності, протидії зовнішнім інформаційно-маніпулятивним загрозам пропагандистського характеру.

Процес соціалізації особистості необхідний для перетворення людини на суб'єкта суспільного мислення і дії, соціальної свідомості і поведінки. Найактивніше ж особистість як суб'єкт соціокультурного та державотворчого розвитку проявляється в сфері політичної самореалізації та соціально-політичної адаптації. Політична соціалізація передбачає не просто пасивне потрапляння людини до інформаційно-маніпулятивної сфери, натомість досягнення певного рівня соціально-політичної компетентності, котра дозволяє на свідомій, критично-раціональній основі оцінювати як політичну дійсність, так і власну соціально-політичну активність. «Сутність політичної соціалізації полягає у «сходженні» особистості від простої інформованості до усвідомлення політичних переконань, активної життєвої позиції» [2, с. 25].

По суті, політична соціалізація перетворює людину з індивіда, що пасивно сприймає зовнішні пропагандистсько-маніпулятивні імпульси, на особистість, здатну до раціонального оцінювання соціально-політичного середовища громади, держави, регіону, світу, а також до визначення та реалізації своїх можливостей політичної активності та самореалізації.

Процес політичної соціалізації особистості є важливим і для розвитку, самоідентифікації та самореалізації людини, і для стабілізації та прогресу всієї політичної системи. Саме політична соціалізація забезпечує трансляцію ціннісно-сміслових характеристик соціально-політичного розвитку будь-якого суспільства, а отже перетворює індивіда на суспільно корисного носія потенціалу соціальної стабільності.

Яким же чином сьогодні вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають саме поняття політичної соціалізації? Передусім, необхідно зазначити, що, враховуючи багатоаспектність даної категорії, її визначення також відзначаються достатньою поліваріативністю та плюралізмом теоретичних установок. Окрім гносеологічно-аксіологічного аспекту процесу політичної соціалізації науковці зазвичай підкреслюють також його праксеологічно-діяльнісний вимір, який є гранично

важливим з точки зору повноцінної самореалізації особистості в якості корисного та ефективного елементу політичної системи суспільства. Система соціалізації, на думку І. А. Горбатенка, «здатна створити умови для того, щоб індивід посів належне місце у сфері політики з урахуванням притаманних йому здібностей і схильностей; гарантувати основні права і свободи особи; максимізувати шанси і використати інноваційний потенціал тих людей, які є найбільш здібними й водночас свідомо орієнтованими на служіння суспільству; забезпечити якість публічної інформації про суспільні проблеми, передумови та обставини політичних рішень, що ухвалюються, а також про соціальні наслідки здійснюваних дій» [3, с. 380]. Таким чином, визначення категорії «політична соціалізація особистості» охоплюють весь спектр можливої активності індивіда в соціально-політичній сфері.

Разом з тим, в структурі мотивів та передумов політичної соціалізації особистості виокремлюють різноманітні за своєю природою групи чинників впливу соціокультурного та соціально-політичного середовища на індивідуальну свідомість та діяльність громадян як суб'єктів політичної системи суспільства. Зокрема, йдеться про прямі і непрямі, безпосередні і опосередковані аспекти політичної соціалізації особистості. (Рис. 4. Форми політичної соціалізації).

Рисунок 4. Форми політичної соціалізації.

Важливим фактором вироблення адаптивно-резистентних можливостей особистості щодо негативних і шкідливих впливів маніпулятивно-пропагандистських технологій є глибоке, світоглядно-ціннісне засвоєння традиційних, історично-культурних основ формування, становлення та розвитку власного національного суспільства, культурно-історичної долі власного народу. З одного боку, структура сучасного суспільства містить багато загроз психологічній стабільності особистості, зокрема й пропагандистсько-маніпулятивного гатунку. З іншого боку, суспільне середовище містить в своїй системній динаміці духовні та матеріальні, психологічні та організаційні чинники,

що сприяють утворенню та розвитку потенціалу адаптації людини до агресивного соціально-інформаційного клімату. Реалізація такого адаптативного потенціалу і є ключовим елементом процесу активної політичної соціалізації особистості.

Важливо також відмітити суттєву роль політичної пропаганди як невід'ємного структурного елементу політичної соціалізації особистості, адже саме засобами пропаганди доступно та безпосередньо встановлюється комунікативний взаємозв'язок між індивідуумом та політичною системою суспільства. (Рис. 5. Взаємозв'язок між індивідом та політичною системою, засобами пропаганди).

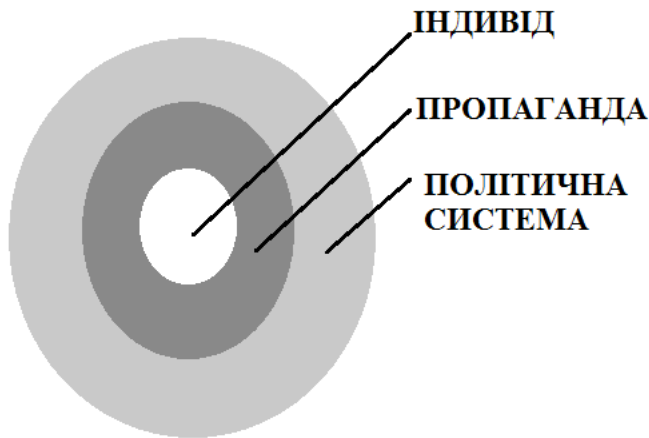

Рисунок 5. Взаємозв'язок між індивідом та політичною системою засобами пропаганди

Політична пропаганда дозволяє особистості певним чином долучитися до наявного в суспільстві владно-політичного сегменту з найменшими індивідуально-психологічними втратами.

Враховуючи те, що політична соціалізація розглядається нами як основа особистісно-психологічної адаптації до політичної пропаганди, необхідно відзначити її неперервний, постійний характер, що готує людину до перманентної самореалізації на високому рівні напруги психологічно-резистентних та духовно-вольових властивостей особистості. Сучасна людина має вміти раціонально-критично осмислювати та перетворювати той досвід, який вона отримує в ході соціалізаційного

процесу, перебуваючи в певному соціально-політичному середовищі. Зі здобуттям соціального досвіду відбувається постійна видозміна або зміцнення життєвих позицій індивідуума.

Завдяки активному включенню в процес політичної соціалізації людина набуває особистісно-компетентнісних властивостей, необхідних для самовизначення та самореалізації у конкретній політичній системі того чи іншого суспільства. «Найважливішою функцією політичної соціалізації є досягнення особистістю вміння орієнтуватися в політичній системі, виконувати певні функції. В іншому випадку людина не може ефективно відстоювати свої соціальні й політичні інтереси» [4, с. 45].

Необхідно звернути увагу на роль політичної соціалізації у політичному вихованні особистості, адже саме від його ефективності значною мірою залежить утворення в феноменологічно-психологічній структурі особистості адаптаційних можливостей, спрямованих на адекватну протидію маніпулятивним впливам.

Варто наголосити, що соціальне, політичне, громадянське виховання є однією з ключових гуманітарних проблем сьогодення. Політичне виховання особистості має подвійну природу: воно формується на основі ціннісних та організаційних структур наявного суспільства, але спрямовується на всебічний розвиток саме особистості, її внутрішнього, духовного, морально-етичного мікрокосму.

Політичне і громадянське виховання має на меті прищеплення особистості основних громадянських чеснот, таких як патріотизм, моральність, працьовитість на користь суспільству та прагнення до активної соціально-політичної самореалізації. Водночас таке виховання спрямоване на стабілізацію та гармонійний розвиток самої політичної системи, що особливо актуально на стадії трансформаційного розвитку суспільства, що є актуальним для українського сьогодення.

Виховання, зокрема політичне, відіграє в житті людини фундаментальну, світоглядно-формуючу роль, адже являє собою організовану, цілеспрямовану, системну діяльність по передачі суспільних цінностей і досвіду індивіду, який на основі творчо-діяльної трансформації отриманого соціального багажу перетворюється на особистість, громадянина. (Рис. 6. Політичне виховання як чинник розвитку особистості).

Таким чином, політичне виховання та політична освіта особистості створюють фундамент її політичної соціалізації та громадянського становлення, що зумовлюється глибинним ціннісно-смісловим та організаційно-інституціональним потенціалом освітньої та виховної діяльності.

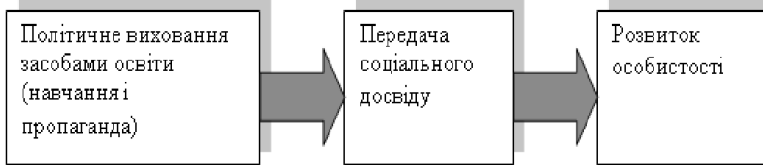

Рис. 6. Політичне виховання як чинник розвитку особистості

Саме такий потенціал виховання і освіти обумовлює їх фундаментальну роль у психологічній адаптації особистості до політичної пропаганди в цілому, а надто до її шкідливих маніпулятивних впливів та психологічно-інформаційних навіювань.

Політична соціалізація політичне виховання та політична освіта особистості мають бути спрямовані на вироблення в її аксіологічно-смісловій структурі міцних, енергетично-вольових, психологічно-резистентних здатностей до адекватного сприйняття тих пропагандистських впливів, яким людина піддається з боку оточуючого соціально-політичного середовища впродовж усього свого життя в якості соціокультурного та громадсько-політичного суб'єкта.

Як політичне виховання, так і політична соціалізація найефективніше досягають своєї мети, впливаючи на особистість у період її формування в молодому віці. А відтак на державному, суспільному та громадському рівнях необхідно розвивати структури, засоби, механізми і методики саме політичного виховання молоді.

В сучасній науковій літературі політичне виховання визначається як систематичний цілеспрямований вплив на свідомість, волю і поведінку людей з метою підготовки громадянина до суспільного життя, формування норм поведінки, які відповідають панівним у суспільстві ідеям, загальнонаціональним інтересам.

Необхідність забезпечення в Україні стійкого переходу до нового суспільного порядку та нового характеру взаємовідносин держави і громадянина диктує потребу засвоєння з раннього віку знань про політичну символіку української держави, історію країни з найдавніших часів, принципи ефективного державного устрою. Все це має сприяти формуванню у молодого покоління патріотизму, політичної толерантності та адекватного ставлення до будь-яких форм політичної пропаганди.

Процес адаптації людини до політичної пропаганди, як невід'ємний елемент її політично-громадянської соціалізації відбувається на основі відповідних психологічно-особистісних механізмів. В науковій літературі виділяється кілька подібних механізмів:

ідентифікація – отожднення індивіда з деякими людьми або групами, що дає змогу засвоювати різноманітні норми, відносини і форми поведінки, властиві оточуючим;

наслідування — свідоме або несвідоме відтворенням індивідом моделі поведінки, досвіду інших людей;

навіювання – процес неусвідомленого відтворення індивідом внутрішнього досвіду, думок, почуттів і психічних станів тих людей, з якими він спілкується;

соціальна фасилітація – стимулюючий вплив поведінки одних людей на діяльність інших, у результаті якого їхня діяльність стає вільнішою й інтенсивнішою;

конформність – усвідомлення розбіжності в думках з навколишніми людьми і зовнішня згода з ними, реалізована у поведінці [5, с. 803].

При цьому фундаментом психологічного виміру політичної соціалізації є усвідомлення людиною на особистісному рівні ціннісно-сислової необхідності належати до певної ідентифікованої соціальної спільноти, групи, у якій існують чітко виражені та зафіксовані в соціокультурних кодах політично-громадянські ціннісні орієнтації. Одним з найважливіших показників соціалізаційно-політичної зрілості особистості є її здатність на психоемоційній та духовно-вольовій основі здійснювати діяльність з метою досягнення колективних, спільних, громадських цілей. Чітка психологічна орієнтованість на досягнення спільних групових цілей може сприяти захисній психологічній функції спротиву пропагандистсько-маніпулятивним впливам, які суперечать цінностям соціальної групи, до якої належить даний індивід.

З психологічної точки зору політична соціалізація є процесом переконання людини в її значущості як невід'ємного елементу «соціально-політичного Ми», тобто певної групи людей об'єднаної на основі спільних політично-аксіологічних орієнтирів та прагнень. Таке переконання дозволяє людині відчути психологічний комфорт на основі впевненості в чітких ціннісно-сислових соціально-політичних орієнтирів. «Механізм формування «ми» виступає в якості першопричини для виникнення, з одного боку, різноспрямованих ідеологій, партій, політичних рухів; з іншого — інтегруючим чинником при формуванні визначеної цивілізаційної парадигми. Механізм соціального замовлення

при політичній соціалізації виявляє себе, як поширення та відтворення пануючої ідеології тієї чи іншої держави національною елітою. Реальність відтворення елітою існуючої ідеології виникає завдяки двом чинникам: по-перше, наявність каналу сугестії в індивіда; по-друге, наявність у руках еліти необхідних для керування соціумом форм і методів примусу. На вже сформованих суб'єктів політики цей механізм впливає шляхом зведення до максимальної однозначності варіативності політичного майбутнього країни й ідеологічних пріоритетів» [6, с. 9]. Звідси витікає надзвичайна важливість створення в країні певного соціально-психологічного клімату, який дозволяв би кожному громадянину на демократично-гуманістичній аксіологічній основі обирати методи та засоби політично-психологічної групової та індивідуальної самореалізації.

Особливо концептуально-теоретична проблематика таких форм політичної самореалізації актуальна в аспекті вивчення політичної соціалізації особистості як основи її психологічної адаптації до політичної пропаганди.

Серед своїх методів політична пропаганда часто активно використовує психологічні аспекти процесу політичної соціалізації. Насамперед це стосується прийомів переконування людини, що її особистісні політично-громадянські цінності, орієнтири, духовні засади є спільними з тією політичною силою, яка й чинить маніпулятивний вплив на її свідомість. Якщо процес політичної соціалізації відбувався гармонійно і ефективно, людина буде психологічно підготовлена до адекватної протидії маніпулятивним впливам, адже на свідомому, раціонально-критичному, рефлексивному рівні здатна чітко формулювати власні соціально-політичні переконання, не плутаючи їх з маніпулятивними гаслами пропагандистських технологій певних владно-політичних угруповань, а також ЗМІ.

Ще одним визначальним чинником психологічної складової політичної соціалізації особистості як основи її адаптації до впливів політичної пропаганди є рівень добровільності у засвоєнні тих чи інших соціально-політичних цінностей і установок, адже саме духовно-вольова складова перетворює людину з пасивного об'єкта маніпулятивних впливів владно-політичних угруповань на справжнього суб'єкта державотворчих процесів, що відбуваються в країні. Таким чином, психологічний аспект політичної соціалізації є визначальним щодо теоретичного аналізу психологічних властивостей людини як активного суб'єкта життєдіяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Головатий М. Ф. Політична психологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Микола Головатий. – К.: МАУП, 2006.
2. Загородній Ю. І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курило, С. В. Савченко. — К.: Генеза, 2004.
3. Горбатенко І. А. Політична наука і освіта в Україні та її вплив на розвиток суспільства і формування особистості / І. А. Горбатенко // Актуальні проблеми політики. – Одеса: Національна юридична академія, 2005. – Випуск 25.
4. Абульханова К. А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды / К. А. Абульханова. — М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999.
5. Варій М. Й. Загальна психологія: Підручник / Мирон Варій. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
6. Локаш О. В. Вплив несвідомого на формування політичного простору. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Спеціальність: 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Олена Локаш. – Одеса, 2001.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2015 р.

Андрущенко Т. В. Политическая социализация как фактор адаптации личности влиянию политической пропаганды

Статья посвящена актуальной теме политической социализации, выступает фундаментом личностного становления человека в социальном и политическом измерениях, являются составной частью ее психологической адаптации к политической пропаганды и рекламы, особенно в условиях динамически меняющихся политических процессов как в мире, так и в Украине, за определением автора, социализация личности является фундаментом, социокультурным основанием для политической адаптации человека, которая в свою очередь позволяет ей сознательно и психологически уверенно и в соответствии с обстоятельствами, отвечать на вызовы пропагандистско-манипулятивного плана, которыми полна современная цивилизационно—информационную среду.

Ключевые слова: человек, социализация, культура, образование, воспитание, политика.

Andrushchenko T.V. Political socialization as a factor of adaptation of an individual to the influence of political propaganda

Article is devoted to the actual topic of political socialization that acts as the foundation of personal development of a human in social and political dimensions, is a component of his psychological adaptation to political propaganda and publicity, especially in conditions of dynamic variables of political processes in the world and in Ukraine; by definition of an author, socialization of a personality is the foundation, social and cultural background of political adaptation of human, which in turn allows him to consciously and mentally confident, as appropriate, meet propagandist and manipulative challenges of which modern civilization and IT environment is full.

Keywords: human, socialization, culture, education, upbringing, politics.